

TEMPUS

RYTMUS GENERACÍ

1918
- 2025

JAK SE LIŠÍ NÁKUPY
V ODLIŠNÝCH
DOBÁCH?

Vše o změnách,
kterými si obchody
a nákupy prošli

Slovo redaktora

V našem časopise se dozvíte, jak se nakupovalo během let 1918 – 2025.

V jednotlivých článcích porovnáme rozdíly obchodu v rozmezí těchto let.

Zavítáme do doby první republiky i dnešní konzumní společnosti

Osnova

- První republika
- Velká hospodářská krize
- Podniky: Baťa, ČKD, firma Thonet
- Protektorát Čechy a Morava
- Černý trh
- Přídělový systém za války
- Přídělové lístky i po válce
- Komunismus
- Tuzex
- Polistopadový vývoj
- Moderní doba
- Změna ve způsobu nakupování
- Nakupování dnes

První republika

1918–1938

První republika je označení pro Československou republiku v období jejího vzniku v roce 1918 do Mnichovské dohody roku 1938. Následovala druhá republika (1938–1939) a třetí republika (1945–1948). ČSR patřila do 2. sv. války mezi 20 nejlepších států světa.

Obr.č. 01 | Václavské náměstí

Velká hospodářská krize

V roce 1929 došlo k propadu akcií na americké burze (Wall Street), což způsobilo hospodářskou krizi po celém světě. Krize se projevovala vysokou inflací a nezaměstnaností a způsobila propad Československého obchodu. Od roku 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava a byla zavedena nucená správa hospodářských podniků.

Nacisté zabrali důležité podniky, mezi kterými byly např. Škoda, Zbrojovka, Poldavka, Vítkovické železárny, ČKD,...

Obr.č. 02 | Krach na newyorské burze

Obr.č. 03 | Fronta na přiděl potravin

PODNIKY: BAŤA, ČKD, FIRMA THONET

Baťa

Firmu Baťa založili v září roku 1894 sourozenci Anna, Antonín a Tomáš Baťovi ve Zlíně. Byl to rodinný podnik na výrobu obuvi. Firma Baťa v meziválečné době výrazně profilovala podobu československého průmyslu. Její působení bylo přerušeno znárodněním roku 1945 a úplným vytlačení jejího jména po celé období komunismu. Po obnovení demokracie se firma Baťa k nám roku 1991 opět vrátila.

Obr.č 4 | Tomáš Baťa

ČKD - Českomoravská Kolben Daněk

Byl to významný podnik již za Rakouska-Uherska. Roku 1871 byla založena akciová společnost „První Českomoravská továrna na stroje.“ V roce 1907 spolu se společností Ringhoffer založila výrobce automobilů Praga. Postavila např. Petřínskou rozhlednu či vstupní portál budovy na pražském výstavišti.

Obr.č. 05 | ČKD Praha logo

Firma Thonet

Továrnu Thonet založil v roce 1856 německý podnikatel, truhlář, vynálezce a návrhář nábytku Michael Thonet. Firma Thonet se zabývala výrobou ohýbaného dřevěného nábytku. Zakladatel představil ohýbání nábytek v roce 1856. Výrobky se vyrábí z dubového dřeva za pomoci páry. Továrna Thonet exportovala a stále exportuje výrobky do celého světa. Od roku 1953 byla firma přejmenována na TON.

Obr.č 06, 07 | nábytek firmy Thonet, Michael Thonet

Protektorát Čechy a Morava

Nakupování bylo silně ovlivněno nacistickou okupací

Téměř okamžitě po vypuknutí války v září 1939 obyvatelé nově zřízeného Protektorátu silně pocítili hospodářské potíže způsobené německými zásahy, jelikož se zavedl přidělový systém.

Byl to přímý důsledek válečné ekonomiky Německa, která chtěla maximálně využít všechny místní zdroje pro vojenské potřeby.

Tento systém fungoval na principu přímých poukazů na zboží a bodové hodnoty zboží.

Protektorátní potravinové lístky na maso | Obr. č. 8

Černý trh

Protože ze základních potravin se stal nedostatek a přiděly byly poměrně malé, obyvatelstvo Protektorátu bylo nuceno nakupovat zboží na černém trhu, který vznikl společně se zavedením přidělového systému.

Ceny potravin zde byly ale několikanásobně vyšší než oficiální ceny, takže obyčejní lidé tento způsob nákupu zboží mohly využít pouze zřídka.

Na černém trhu se často prodávaly třeba přebytky od zemědělců, kteří zásobovali potravinový trh.

Do Protektorátu proudilo také pašované zboží jako například dobytek ze Slovenska.

Kontroly zaměřené proti pašerákům potravin prý byly ale velice přísné a za dopadení často padaly tvrdé tresty – jeden rok vězení a milion korun pokuty, později i tři miliony korun. V době stanného práva ale padaly za černý obchod i tresty smrti.

Obchodní dům za Protektorátu | Obr. č. 9

Přídělový systém

V Protektorátu Čechy a Morava existovalo šest základních skupin přídělových lístků: lístky na potraviny, lístky na oděv (tzv. šatenky) lístky na mýdlo, lístky na tabák (tzv. tabačenky), lístky na pohonné hmoty a lístky na krmiva pro nezemědělská zvířata.

Lístky se skládaly z kmenového listu a ústřížků a stanovené spotřební dávky na týden se rozlišovaly.

Potravinové lístky byly vydávány obecními úřady a vypadaly jako dřívější stravenky ve školních jídelnách – obsahovaly kolonky pro osobní údaje a jednotlivé útržky na příděly. Na příděly byly v podstatě všechny potraviny, které se v tehdejší protektorátu daly sehnat. Ze začátku války to byly základní potraviny: maso, mléko, tuky, chleba. Později prakticky cokoli včetně šatů, bot, látek, uhlí nebo benzínu. Lístky však nenahrazovaly peníze, obyvatelé protektorátu za zboží museli ještě zaplatit.

V porovnání s některými jinými okupovanými státy bylo v protektorátu jídla obecně málo, protože se muselo odevzdávat velké množství potravin na zásobování Hitlerovy válečné mašinerie. Regály v obchodech byly často prázdné. Lístků bylo dost, ale jídla málo. Běžná praxe vypadala tak, že dopoledne měl kupec vyprodáno. Kdo přišel odpoledne, odešel s prázdnou.

Lístky se rozdělovaly do několika kategorií podle věku a pracovního zařazení. Čím více jste byli Říši platní (jakou práci jste vykonávali), tím více jídla a peněz jste dostali a to především formou závodního stravování. Např. v roce 1941, dělník v průmyslu dostával měsíčně 3000 korun, v závodní jídelně obdržel teplé jídlo za 20–40 korun.

Pokud byl člověk samozásobitelem (produkoval zboží, které bylo na příděl) neměl na dané příděly nárok a byly mu odebrány přídělové lístky. Tento princip fungoval i např. při domácích zabíjačkách, kdy byly takovému samozásobiteli odebrány přídělové lístky na určité období.

Tento přídělový systém nezmizel ani po válce a ani dávky se příliš nezvýšily, i když potraviny doplnily vojenské konzervy od UNRY, které v Evropě zanechala americká armáda.

Přídělové lístky za Protektorát | Obr.č. 10

Komunismus- rozpad ČSFR

1948 - 1992

Socialismus byl postaven na plánovaném hospodářství. V Československu proběhlo plošné zestátnění zemědělství i maloobchodu. Začala se likvidovat soukromá sféra podnikání a naopak začaly vznikat podniky zahraničního obchodu (PZO), u lidí známé jako "pézetka". V únoru 1949 bylo v ČSSR 20 PZO podniků. Nejznámější byl Tuzex, Skloexport, Koh-i-noor nebo například Strojexport

Obr. č. 11 | fronta před obchodem Tuzex

1948

1953

Přídělové lístky i po válce

Spousta lidí si myslí, že přídělové lístky z válečného období zanikly spolu s válkou. To je ale velký omyl. Přídělové lístky se v Československu používaly dalších 8 let, tedy do roku 1953.

Ačkoli lidé po válce doufali, že si budou moci co nejdříve opět koupit, co jen si přejí, nebyli ve skutečnosti ani v polovině celé „přídělové fáze“, ta skončila až měnovou reformou v roce 1953.

Za války Němci dostávali lístky s vyššími dávkami a naopak s nižšími museli počítat Židé. Po konci války pak dostali židovské lístky právě Němci. Po nástupu komunistů k moci si zase na větší příděly přišli ti se správným třídním profilem.

1989

1992

Polistopadový vývoj

Listopadová revoluce v roce 1989 opět nastartovala velké hospodářské změny. Privatizovaly se malé podniky, velké společnosti i služby.

V 90. letech se objevila skrytá inflace, vzrostla zahraniční zadluženost a výroba prudce klesla.

Obr. č. 12 | auto Škoda za komunismu

Obr. č. 13 | Mototechna

TUZEX

1957 - 1998

První prodejna Tuzexu byla otevřela v Praze v srpnu 1957.

V období Sametové revoluce bylo na území České republiky zhruba 170 prodejen.

Platilo se tam speciálními poukázkami nazývanými bony, nebo zahraniční měnou valutami.

Název Tuzex bylo odvozeno ze slov „tuzemský export“. Prodávalo se tam exkluzivní zboží, v českých prodejnách nedostupné.

Tuzex měl svého předchůdce, byl inspirovaný sovětskými obchody TorgSin, které také nabízely zboží výměnou za zahraniční měnu. I v Československu před Tuzexem existoval podobný obchod. Jmenoval se Darex. Tyhle prodejny se zaměřovaly spíše na vývoz dárkových předmětů a balíkové služby pro zboží zasílané do zahraničí.

Po Sametové revoluci význam prodejen Tuzex klesal, protože Československo začalo obchodovat se světovými trhy. Tuzex se stal tedy nadbytečným.

V roce 1992 bylo rozhodnuto o postupném zrušení poukázek Tuzex a v roce 1998 byl Tuzex zrušen úplně.

Pro, v té době, už Českou republiku to znamenal konec jedné velké éry východoevropských obchodů.

VEKSLÁCI A BONY

Černý trh s poukázkami Tuzex se stal rušnou ekonomikou. Za poukázky bylo možné získat několiknásobek jejich nominální hodnoty

1 bon = 1 Kčs

1 bon = 3 až 5 Kčs na černém trhu

Vznik veksláctví je úzce spjat se vznikem Tuzexu.

Okolo Tuzexu se začal rozvíjet černý trh, který se postupně rozrůstal.

Vytvářela se jeho struktura a nabývala organizovanější podoby. Tím vznikl černý trh, ze kterého měli prospěch všichni: Prodejci deviz ze zahraničí, kteří vekslákům prodávali svou měnu za výhodnější kurz. Veksláci, kteří přeprodávali bony s velkým výdělkem i zákazníci, kteří chtěli v Tuzexu nakupovat. A také stát, který získával cenné devizy.

CO SE PRODÁVALO?

V Tuzexu bylo možné si koupit spoustu věcí, které nikde jinde k sehnání nebyly.

Právě třeba džíny značky Levi's, Rifle nebo HIS se staly tak trochu symbolem Tuzexů.

Své si tam našly i děti, mezi hračkami jako jsou Barbíny a mončičáci, dokonce hodně z nich právě tam poprvé ochutnalo své první Kinder vajíčko.

Mezi dalšími sladkostmi člověk mohl najít i žvýkačky a také limonády jako jsou Cola, Fanta či Sprite.

Pro starší se tam dala sehnat pravá whisky, Cinzano nebo pivo Heineken v plechovce.

Pro ty bohatší, převážně herce a sportovce, se našla i auta značek Toyota, BMW nebo třeba Renault 5.

Obr. č. 14 | pád Berlínské zdi v Levi's kalhotách

Obr. č. 15 | dětské hračky - mončičáci

Moderní doba

Nakupování prošlo v posledních letech velkou proměnou.

Kamenné obchody ustoupily do pozadí a nahradily je e-shopy či aplikace.

Mnoho lidí už nezajede pro potraviny do obchodu, ale nechá si je dovézt od firem jako Rohlik.cz. Vliv na nás v posledních letech má ohromné množství faktorů jako například sociální sítě, influenceři, umělá inteligence ale i inflace nebo nová ekologická opatření. Snad každý z nás si už někdy koupil něco, co viděl u jiných lidí, případně to, co mu lidé doporučili. Nákupní centra jsou stále populární ale

je mnohem pohodlnější nakoupit z pohodlí domova

bez zbytečných davů a front. Vliv na zákazníka má

samozřejmě i rozsáhlá nabídka, možnosti dopravy a různé způsoby platby.

Obr. 16 | Moderní nákupní centrum

Jak došlo ke změně v našem způsobu nakupování?

Změny jsou čím dál rychlejší

Nákupy moderní doby charakterizují ve velké míře e-shopy. V dřívějších letech měla svou éru nákupní centra, která byla vítanou změnou. Jejich nadvládu značně oslabila pandemie covidu v letech 2020-2021, kdy se online nákupy staly pro mnohé jedinou možností, jak sehnat věci potřebné pro život. Rozmohly se nákupní aplikace typu Amazon, Allegro, Temu, Shein. Lidé začali více dbát na životní prostředí, rozhodli se více využívat možnosti nakupovat v second-handech, které bývaly dříve brány jako místo, kde je ošklivé obnošené oblečení.

Objevily se nové aplikace typu Vinted, kde lidé můžou prodat produkty, které už nechtějí, aby činily radost ostatním. Kde se vzal takový přebytek zboží? Vždyť za mládí našich rodičů byl všeho nedostatek. Odpověď je jednoduchá: pád komunismu. Když přišla svoboda a Česko se otevřelo východnímu světu, začaly se objevovat obchody a výrobky, které doposud nikdo neznal. Vždyť i taková Coca-Cola, kterou nyní najdeme v každém supermarketu bývala vzácností. Vstup ČR do Evropské Unie v roce 2004

Obr. 17 | Nadměrné nákupy

umožnil naší republice dovážet produkty ostatních zemí, čímž se otevřely další dveře k přebytku. To nám zanechává otázku: je dobře, že máme cokoli chceme a nemusíme řešit nic jiného než platbu a způsob dopravy?

JAKÉ JE TEDY NAKUPOVÁNÍ TEĎ?

Moderní doba přinesla plno vymožeností. Vznikly firmy jako například Zásilkovna, které nám doručí náš balík skoro pod nos. Můžeme si objednat zboží z pohodlí domova, klidně ve vaně, už není třeba běžet do kamenného obchodu. Plno lidí stále vyrazí do nákupních center za účelem rekreace, ovšem pro mnoho z nás to není úplně první volba, když se jedná o nákupy. Jiní dávají přednost nákupu z druhé ruky, pomocí aplikací jako např. Vinted, nebo si zkrátka vyrazí do second-handů. Jen pro zajímavost: Češi nejčastěji nakupují oblečení (59%), elektroniku (30%) nebo například sportovní a jiné hobby pomůcky. Velká část toho, co nakupuje obzvláště mladá generace, pochází z Číny, odkud se k nám produkty dostanou za překvapivě nízkou cenu, často ve špatné kvalitě. Pomalu každému se stalo, že koupili produkt, který na obrázku vypadal naprosto dokonale, ale domů mu dorazila levná napodobenina.

Hrozbou posledních let se staly podvodné e-shopsy, mnohokrát s krásným designem stránek a lákavými produkty. Nákup na takových stránkách může skončit různě: zboží nemusí vůbec dorazit, dojde nám naprosto jiný předmět nebo zůstaneme úplně bez peněz. Na nebezpečí nás může upozornit například podivný slovosled, jiná měna či části stránky v odlišném jazyce. Oproti tomu v klasických obchodech na nás žádné podobné nebezpečí nečeká. V něčem je možná přece jen lepší nakupovat "po staru."

Někdy bychom se možná měli pozastavit nad tím, co chceme koupit a zamyslet se, zdali opravdu potřebujeme vše, co vidíme. Nebylo to nakupování nakonec lepší v minulosti?

Obrázek 18 | Doručení balíčku

Obrázek 19 | Různoběžné nákupy

Obrázek 20 | Second-hand

Zdroje

- Text: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/První_republika
- Text: <https://svet.tomasbata.org/evropa/ceska-republika/>
- Obr. č. 1: <https://images.app.goo.gl/9TUQSPaQ2f4qqCB6A>
- Obr. č. 2: <https://1url.cz/uJMkc>
- Obr. č. 3: <https://ekonom.cz/c1-67018910-hospodarska-krize-v-roce-1929-srazil-a-kapitalismus-na-kolena>
- Obr. č. 4: <https://batastory.net/cs/stopa/odkaz-tomase-bati-dnesku>
- Obr. č. 5: <https://images.app.goo.gl/Kvzs4bZ57totACEJ7>
- Obr. č. 6: <https://images.app.goo.gl/pchZyyN6YAPP2w2k6>
- Obr. č. 7: <https://www.muzeumvalassko.cz/z-nasi-cinnosti/top-10-mez-i-zidlemi-z-ohybaneho-dreva>
- Obr. č. 8: <https://1url.cz/hJMha>
- Obr. č. 9: <https://1url.cz/3JMhk>
- Obr. č. 10: <https://1url.cz/IJMCd>
- Obr. č. 11: plzensky.denik.cz
- Obr. č. 12: zpravy.aktualne.cz
- Obr. č. 13: zpravy.aktualne.cz
- Obr. č. 14: images.app.goo.gl
- Obr. č. 15: www.facebook.com
- Text: <https://1url.cz/RJMCO>
- Text: <https://www.poznatsvet.cz/historie/tuzex-zbozi-bony/>
- Text: <https://1url.cz/IJMC9>
- Text: <https://1url.cz/NJMC6>
- Text: <https://1url.cz/SJMC8>
- Text: <https://1url.cz/wJMCx>
- Text: <https://1url.cz/9JMZK>
- Text: <https://zpravy.kurzy.cz/723316-jake-trendy-aktualne-vladnou-nakupum-a-cim-se-lide-nechaji-ovlivnit/>
- Obr. č. 16: <https://pin.it/2Tzo1JuZQ>
- Obr. č. 17: <https://pin.it/4wvV2ZiRw>
- Obr. č. 18: <https://pin.it/vwCeW8ibv>
- Obr. č. 19: <https://pin.it/ouNraLyJ4>
- Obr. č. 20: <https://pin.it/J79GBkleF>
- Text: <https://www.dejepis.com/pridelove-listky-za-protektoratu/>
- Text: <https://www.narodnikronika.cz/listovat-kronikou/pridelovy-system>

Náš tým:

Karolína Doleželová

Sedmnáctiletá studentka
Marketingové komunikace a
žurnalistiky

Alena Kristková

Sedmnáctiletá studentka
Marketingové komunikace a
žurnalistiky

Eliška Dobrovolná

Sedmnáctiletá studentka
Marketingové komunikace a
žurnalistiky

Vydání a rok: vydání č.5, květen 2025

Vydavatel: Střední odborná škola podnikání a obchodu, spol. s r.o.

Adresa: Rejskova 2987/ 4, 796 01 Prostějov 1

Telefon: 582 341 413

Koordinátor: Ing. Daniela Šlézarová